

Nieuwe vormen van gemeenschap¹

Het verhaal van drie jaar pionieren in het Soesterkwartier

– door Oeds Blok –

‘Parochie en gemeenschap zijn in crisis. Vergelijk de situatie van Israël in de ballingschap. Er is geen helder toekomstbeeld. Richten we ons op de bestaande groep of zoeken we contact met mensen die het contact met God kwijt zijn?’ En ‘de praktische theologie moet te rade gaan bij de missiologie.’²

Ik wil in dit artikel grondlijnen delen met betrekking tot nieuwe vormen van gemeenschap. Dit doe ik vanuit mijn ervaring in de ‘buurtkerk Soesterkwartier’ en mijn ervaring met andere initiatieven van missionaire gemeenschapsvorming als coördinator gemeentestichting voor de Unie van Baptistengemeenten en Urban Expression.³ Het gaat hier om pionierende initiatieven die verbinding maken met mensen die niet of anders geloven.

Mijn bijdrage is opgezet vanuit verhalen, met reflectie vanuit recente literatuur in Nederland en Engeland. Het doel is om vanuit de praktijk en de reflectie onze horizon te verbreden, ‘out of the box’ te denken en te prikkelen, zowel voor pioniersplekken als voor bestaande kerken. Daarbij blijf ik zelf ook leren en experimenteren. We verkennen negen grondlijnen voor nieuwe vormen van gemeenschap. Soms verwoord ik vragen voor verdere reflectie.⁴

1. Toewijding aan een funderende visie

Ik ben veertien jaar met plezier voorganger geweest van de Baptistengemeente Amersfoort. Mijn hart heeft altijd gelegen op het snijvlak van kerk en wereld. Sinds 1995 woon ik met mijn gezin in de Amersfoortse volkswijk Soesterkwartier. Al in 2006 hoorde ik van een maatschappelijk werker van het Leger des Heils verhalen over gezinnen in de wijk waar problemen zich opstapelen. Het raakte mij dat dit zich afspeelt ‘op mijn eigen stoep’. Kijkend naar het leven van Jezus en luisterend naar zijn woorden kon ik niet hier nog tien jaar wonen en wegstappen. Een verlangen groeide.

Als ik door de buurt fietste, dacht ik bijna dagelijks: ‘Wat ik eigenlijk wil, is hier met een kleine groep helemaal iets nieuws beginnen.’ Deze gedachte heb ik lang van mij afgehouden. Het leek een dwaas idee. Ik wist ook niet goed hoe ik het praktisch moest maken. Gaandeweg werd voor mij duidelijk: ‘Hoe lang kan ik nog negeren wat God mij duidelijk maakt?’ Ik besloot de ‘sprong’ te wagen en dit te delen met de oudsten van de gemeente. Het lukte om ander betaald werk te vinden voor de Unie van Baptistengemeenten en voor Urban Expression om pioniers te coachen en te verbinden. Het werk in de wijk kon ik in mijn eigen tijd gaan doen.

‘Nu moet je de lat hoog leggen’

In de aanloop naar de buurtkerk koos ik ervoor om vanaf oktober 2011 maandelijks ‘open huis’ te houden, steeds bij iemand in de wijk van de Baptistengemeente. Zo konden we elkaar leren kennen, verhalen horen van elkaar over het wonen in de wijk en dromen delen. We nodigden iemand van de (inmiddels gesloten) Katholieke Henricusparochie uit om te vertellen over haar ervaringen. Gaandeweg wilde de groep duidelijker van mij weten: ‘Wat wil je precies? Wat vraag je precies?’ Mijn neiging was om zoveel mogelijk mensen te betrekken.

Matthijs Vlaardingerbroek, mijn coach vanuit Urban Expression, zei toen: ‘Het is aan jou om de visie neer te zetten. Nu moet je de lat hoog leggen en kijken wie er blijft. Let op de toewijding bij mensen, niet zozeer op hun gaven.’ In augustus 2012 heb ik opnieuw de visie verwoord. Een kerk niet allereerst voor jezelf, maar een kerk die past bij mensen in de wijk die God niet kennen. Een avontuur van geloof. Eén stel zei: ‘Wij gaan er voor.’ Ze keken de kring rond en vroegen: ‘Wie gaat er ook voor?’ Een nieuw ‘wij’ vormde zich!

Deze startgroep bestond uit 15 volwassenen, met ongeveer 12 kinderen. Zes stellen komen uit de Baptistengemeente Amersfoort en de anderen hebben de bijbelschool De Wittenberg

gedaan en zijn in de wijk komen wonen voor dit initiatief. De meeste kinderen zijn in de leeftijd van 0-6 jaar, met enkele tieners. In juni 2013 hebben we als groep de visie opnieuw verwoord met een externe begeleider. We kwamen tot vijf beloften en een visie. We kozen voor een focus op kwetsbare gezinnen.⁵

Focus

Toewijding aan een funderende visie geeft een gemeenschappelijk verlangen en een gemeenschappelijk doel. Het geeft veiligheid in de groep en focus. Een heldere visie helpt ook om de focus vast te houden op momenten dat er weer discussie komt. Onze visie heeft ons bijvoorbeeld geholpen om er aan vast te houden dat mensen die al christen zijn zich niet kunnen aansluiten (tenzij ze totaal geen verbinding hebben met een kerk).

Recent onderzoek naar leiderschap en sociale identiteitsvorming binnen gemeenschappen van Urban Expression laat zien dat het scherp stellen en verwoorden van de visie in het beginstadium van een gemeenschap bijdraagt aan een gezonde ontwikkeling van de identiteit van de gemeenschap.⁶

Ik sluit dit onderdeel af met enkele opmerkelijke uitkomsten van het Anglicaanse onderzoek naar *Fresh Expressions of Church* over de periode 1992-2012.

- *Fresh Expressions* starten met een team van 3-12 mensen. De stelling dat 50 personen nodig zijn voor de start van een nieuwe christelijke gemeenschap blijkt in de praktijk niet te kloppen. De teams van Urban Expression in Nederland hebben dezelfde ervaring.
- *Fresh Expressions* zijn relatief klein: ze bestaan gemiddeld uit 44 personen. Dit is ook de ervaring in Nederland, bijvoorbeeld in de 'missionaire groepen' van Nederland Zoekt.⁷
- *Fresh Expressions* omvatten nu 15% van het aantal gemeenschappen van de kerk in Engeland en 10% van het aantal bezoekende mensen van de gehele kerk!⁸

2. Relaties in plaats van activiteiten

In de startgroep van de buurtkerk zijn we aan elkaar onze levensverhalen gaan vertellen. We merken dat dit bijdraagt aan veiligheid en aan kwetsbaar kunnen zijn naar elkaar. In elk verhaal hoor je kracht en ook breuklijnen. Als je het verhaal van de ander kent, kun je meer plaatsen hoe iemand reageert of doet.

Ik deel zelf ook meer van mijn eigen kwetsbaarheid, zowel in het team als in de wijk. Ik ging samen met een vrouw uit ons team opruimen bij een vrouw in de buurt. Meteen aan de koffie deelde zij al veel van haar verhaal. Ze is alleen met haar dochter. Ze zei: 'Hoe kan ik mijn dochter leren op te ruimen als mijn eigen huis een chaos is?' Haar kwetsbaarheid hielp mij om ook mezelf te zijn. Ik deelde iets over de scheiding van mijn ouders.

Een aantal gezinnen uit onze groep zijn mee gaan doen aan 'Gezin in de buurt', een initiatief van het Leger des Heils en Stichting Present. Het blijkt een goede manier om onze focus op kwetsbare gezinnen praktisch te maken. Het doel is samen optrekken, niet het oplossen van problemen. Het *Algemeen Dagblad* besteedde er aandacht aan:

Het nieuwe contact dat ze sinds korte tijd met een ander gezin in de buurt heeft, noemt Anita momenten van 'even ontspannen, even geen stress'. Rust. ... Ze hebben al eens gepicknickt in het park en Ria kwam op de verjaardag van Anita's zoon een gebakje eten. Haar gezicht klaart meteen op als ze aan de ontmoetingen denkt. 'Dan kletsen we gewoon gezellig.'⁹

Zo ontstaan er diverse relaties en blijkt dat mensen die wij leren kennen elkaar soms ook weer kennen. Onderling vertrouwen groeit en dat geeft plezier. Sommige mensen vinden het leuk naar een spelletjesavond of viering te komen. We merken dat contact tijd kost. Dit vraagt keuzes voor ruimte in je leven. Daarmee geven we ook onszelf iets: ik ben zelf nu meer thuis 's avonds.¹⁰

3. Wederkerigheid

In zijn lezing over 'Buurtpastoraat en kerkelijk opbouwwerk,' spreekt Jozef Wissink over de attitude van de werkers. Hij verwoordt scherp de sluimerende overtuiging van veel (kerkelijke) hulpverleners: 'Ik help dus ik ben'. Wissink: 'Hulpverleners zijn overwegend gevers, maar als dat de enige relatie is, waartoe ze in staat zijn in hun professionele handelen, hebben ze de professionaliteit gedehumaniseerd'.¹¹ Op deze manier beperk ik mijzelf tot helper en de ander tot iemand die van mij afhankelijk is.

In het visieproces van de buurtkerk kwam de waarde 'wederkerigheid' als één van de meest prominente naar voren in de groep: 'Wij beloven dat wij ontvangen waar we geven en geven waar we ontvangen.' Dit is één van onze vijf beloften geworden. Een waarde van Urban Expression verwoordt dezelfde overtuiging: 'Wij geloven in dingen doen *met* en niet slechts voor de gemeenschap'.¹²

'Jesus zorgt voor ons'

Een voorbeeld uit het Soesterkwartier. Een vrouw uit een Oost-Europees land staat elke dag bij de Albert Heijn en verkoopt het Straatnieuws. We ontmoeten haar vaak op straat en ze komt naar de brunch en viering. We vragen haar hoe we haar kunnen helpen. Ze zegt: 'Jullie kunnen voor mij bidden, maar mijn problemen kunnen jullie niet oplossen. Hier bij de buurtkerk kom ik omdat ik het wil, naar de Albert Heijn moet ik.' Ik vraag verder hoe we haar kunnen helpen. Ik wil graag helpen... Ze zegt: 'Wij hebben niet zoveel boodschappen nodig. Jesus zorgt voor ons.' Opeens draaien de rollen. Ik word zelf leerling. Ik ontvang. Ik word zelf geholpen in mijn niet weten om te gaan met de situatie, het steeds willen helpen. Ik leer van haar vertrouwen op Jezus!

Het 'lege moment'

Deze situatie is een voorbeeld van het 'lege moment'. De theorie van het 'lege moment' wordt beschreven in het boekje *Zo wordt het spel gespeeld* en is ontwikkeld vanuit de praktijk van buurtwerkers in Urban Mission.¹³ De hulpverlener is een + (de gever), de doelgroep is een - (de ontvanger). Het 'lege moment' is het moment dat de hulpverlener het niet meer weet en de rollen kunnen omdraaien. + wordt - en - wordt +. Zo is het opmerken van het 'lege moment' wezenlijk voor het ontstaan van *empowerment* en gemeenschapsvorming.¹⁴

We merken in de buurtkerk dat we door de wederkerigheid van relaties zelf kunnen blijven genieten van wat er gebeurt. Dit geeft energie en voorkomt opbranden. Hoe kunnen we de theorievorming van het 'lege moment' vruchtbaar maken voor bestaande kerken en voor de rol van voorgangers in bestaande kerken? De kerk als een plaats waar helpers zich laten helpen. Wissink stelt: 'Het is wezenlijk voor ecclesiologie dat er plaatsen zijn waar dit geven en ontvangen kan gebeuren, plaatsen waar God woont'.¹⁵

4. Genieten van het leven

Een grote kracht voor gemeenschapsvorming is samen genieten van het leven. In de buurtkerk zit dat genieten vaak in samen eten. De viering begint om half elf met een heerlijke brunch, waarbij ieder die komt iets meeneemt. Het is een 'lichte gemeenschap'. Je ontmoet elkaar aan tafel, zit lekker te eten, maakt een praatje. Je kunt ook weer opstaan, even rondlopen of naar buiten gaan.

In november 2013 zijn we gaan experimenteren met een spelletjesavond, eens per maand op zaterdagavond vanaf vijf uur in het buurthuis, met eten natuurlijk. Een vrouw uit de wijk die zich bij ons heeft aangesloten, bleek goed kroketten te kunnen maken. Zij wilde wel een workshop kroketten maken geven. Dit gaf veel plezier voor diverse leeftijden! Door deze workshop werden anderen creatief met bijvoorbeeld oranje tompoezen maken en ik steeg boven mijzelf uit door een workshop cocktails maken voor jong en oud (zonder alcohol)!

Speelruimte

De metafoer van het spelen is waardevol voor gemeenschapsvorming.¹⁶ In 2013-2014 deed ik mee aan een studiegroep voor buurtwerkers van het Werkverband Kerkelijk Opbouwwerk.

In een groep van 8 werkers onder leiding van Titus Schlatmann werden casussen besproken met behulp van de lens: welke 'speelruimte' wordt er gecreëerd en door wie? Zo ging ik nog weer met andere ogen kijken naar de spelletjes/kookworkshopavond. Welke speelruimte wordt hier gecreëerd, door wie, voor wie? Er is speelruimte voor een kind, voor de vrouw die een workshop geeft en voor mijzelf om lekker mee te doen. We merken dat het spelletjes doen en samen bezig zijn een eigen dynamiek heeft. Je gaat uit je hoofd: gek doen, lachen, elkaar helpen en trots zijn op iets dat je samen maakt.

Op deze avonden hebben kinderen een belangrijke plek. 'De kleinste is het belangrijkste.' Tijdens het sjoelen vraagt een moeder: 'Vind jij mijn kind wel normaal?' Ze voelt zich onzeker en we kunnen het er even over hebben. Ze is hier voor de eerste keer. Ik heb meerdere keren meegemaakt dat de moeder vraagt aan het kind: 'Wil je blijven? Vind je het leuk hier?' De kinderen bepalen of mensen blijven.

Genieten van het leven dat open gaat

Wissink onderscheidt een dubbele missie van de kerk: diaconaal aanwezig zijn en evangeliserend aanwezig zijn. Onder diaconaal aanwezig zijn verwoordt hij ook het samen genieten van het goede leven dat God geeft. 'Het leven dat open gaat als iets dat goed is, dat te beamen is.'¹⁷ Ik merk in de praktijk de waarde hiervan, ook voor mijzelf. De oude achterbuurman die even langskomt voor koffie. Gewoon genieten van wat je samen krijgt, als een geschenk van God. Deze overtuiging helpt mij een kramp te voorkomen die ik soms bij mijzelf merk om 'resultaat' te hebben doordat mensen tot geloof komen. Wissink pleit ook voor evangeliserend aanwezig zijn. In en door de relaties heen worden mensen door Jezus geroepen als leerling.

5. Meerstemmige gemeenschap¹⁸

We zijn met drie personen bij elkaar om de eerste viering voor te bereiden. Ik heb alle ideeën al voor de viering. Eén van hen reageert: 'Je hebt goede ideeën en je kunt het vast ook goed. Maar je wilde toch geen voorganger zijn?' ... Ik had enkele seconden nodig en zei: 'Je hebt gelijk.' We besluiten aan de groep voor te stellen dat steeds drie personen de vieringen voorbereiden. Een belangrijk leermoment voor mijzelf. Het speelveld is voor iedereen vrij om te leren en te experimenteren.¹⁹

Ook bezoekers doen mee tijdens de viering. We speelden bijvoorbeeld de gelijkenis van het bruiloftsmaal met als decor het Soesterkwartier. En bij het begin van de serie over Gods grote verhaal rolde er een grote blauwe skippybal de kring in. Op de skippybal wordt steeds een plaatje geplakt van één van de scheppingsdagen, terwijl het verhaal van de schepping wordt verteld uit de kinderbijbel. Wat een prachtige wereld heeft God gemaakt! Er is ruimte voor gesprek, voor interactie, voor creativiteit. Ik verbaas me regelmatig over wat God allemaal mee heeft gegeven aan onze groep en wat er ook uit komt. Deze manier van werken nodigt mensen uit om deel te nemen in de Bijbelverhalen in plaats van er iets van te vinden.

Gods wil onderscheiden en doen

Met de groep hebben we een tijdlang op een buurtkerkavond casussen besproken die voor ons urgent voelen in de wijk. We oefenen om samen Gods wil te onderscheiden en te doen. We hadden casussen bijvoorbeeld over armoede en geestelijke strijd. Steeds vroegen we ons af: Wat betekent het in deze situatie om leerling van Jezus te zijn? Wat gaan we hiermee doen? Dit creëert een type gemeenschap waar ieder zijn stem kan ontdekken, waar mensen verantwoordelijkheid nemen en groeien naar volwassenheid. Een gemeenschap die God leert te betrekken bij het gewone leven en die dynamiek krijgt door het samen zoeken en doen van Gods wil. Met als kernvraag: 'Hoe kunnen we gericht blijven op Gods missie op dit moment, in deze context?'²⁰

Mijn rol in de groep als teamleider is het geven van vertrouwen, coachen en inhoudelijke toerusting. Veel 'op m'n handen zitten', wat ik soms best lastig vind. Loslaten en vragen stellen om samen te zien wat God aan het doen is en hoe we hierbij kunnen aansluiten. Het 'lege moment' herkennen en de eigen verantwoordelijkheid en kracht van ieder stimuleren.

Dat geeft bloei te zien. Ieder verlegt zijn horizon en doet ervaring op. Ik zie het als mijn taak om er op te letten dat we het 'leuk kunnen houden', door grenzen te kennen, keuzes te maken en onszelf in perspectief te blijven zien.

Eenvoud

In de gemeenschapsvorming kiezen we voor eenvoud in de structuur.²¹ Ik ben teamleider en we hebben een kernteam van 6 personen. Het kernteam zorgt voor coördinatie en geeft leiding door thema's die we van belang vinden in de groep te leggen. Elke eerste en derde zondag van de maand is er een viering. Elke zondag een viering voorbereiden zou een te grote belasting zijn voor de groep. Twee keer per maand hebben we buurtkerkavonden op een doordeweekse avond voor verdieping en ontmoeting. Eens per maand komt het kernteam een uur bij elkaar, voorafgaand aan de buurtkerkavond. Zo kost het ons geen extra avond. Welke toerusting is er verder nodig voor ons eigen geestelijk leven? Dit is een verantwoordelijkheid voor ieder persoonlijk en ook voor ons als groep. Van tijd tot tijd bespreken we wat hierin nodig is.

Het Anglicaanse onderzoek naar *Fresh Expressions of Church* geeft nog een opmerkelijke uitkomst die te maken heeft met een meerstemmige gemeenschap en de rol van voorgangers:

- 52% van de *Fresh Expressions* wordt geleid door 'leken'!
- 40% van hen doet dat zonder officiële inzegening of training. Ik verwacht dat missionaire gemeenschapsvorming in het komende decennium steeds meer geleid zal worden door leken.²²

Wat betekent deze ontwikkeling van leiding en initiatief door 'leken' voor de rol van voorgangers? De rol van voorgangers en ook van betaalde missionair werkers zal naar mijn overtuiging meer worden: in staat stellen, toestemming geven en toerusten. De missionaire situatie van vandaag vraagt om missionair leiderschap van gewone voorgangers. Hierdoor zullen de rollen van gewone voorgangers en van pioniers en gemeentestichters meer naar elkaar toe kruipen, zo verwacht ik.

6. Oefenruimte als leerlingen van Jezus²³

Bij iedereen in de groep komt een leerproces los als leerling van Jezus. We leven minder in de 'kerkwereld' en krijgen meer vragen. Wat is de basis van mijn geloof en wat is voor mijzelf zo wezenlijk en hoopvol dat ik het wil delen met anderen? We hebben het nodig elkaar aan te moedigen en aan te spreken. Zo bouwen we bewust aan een 'klimaat'.²⁴

Nieuwe vormen van gemeenschap voeden een klimaat van durven experimenteren, waarin falen mag. Zo deed iemand van onze groep een praatje tijdens de viering. Zij had niet het gevoel van 'ik sta er boven'. Ik zei: 'Je moest eens weten hoe vaak ik dat heb gevoeld als voorganger en soms nog voel.' Dat gaf wat lucht... We houden elkaar de vraag voor: Wat ben je aan het leren als leerling van Jezus? Als het gaat om pionieren, komen we erachter dat het niet helpt om jezelf te vergelijken met andere pioniers. Je roeping is om te zijn wie jij bent en niet iemand anders.²⁵

7. Midden in het leven

De 'plaats' is een belangrijk thema voor missionaire gemeenschapsvorming.²⁶ Missie en gemeenschapsvorming gebeuren in het gewone leven.²⁷ Het leerproces in het gewone leven is jezelf te zijn tussen de mensen en ook je grenzen te durven aangeven. Teams van Urban Expression in aandachtswijken en volkswijken doen mee met wat er al is.

Onze contacten lopen bijvoorbeeld via de basisschool en de buurt. Met een vader van school drink ik regelmatig een bak koffie. We raken in gesprek naar aanleiding van ons levensverhaal. Hij is iemand die geïnteresseerd is en mij ook vragen stelt. Dat is waardevol voor mij. De Engelse gemeentestichter Peter Dominey stelde ooit de vraag *'Who is hosting who?'*²⁸ In plaats van dat ik er alleen ben voor de ander, word ik zelf ook 'gehost' in de wijk!

In de leefwereld

Het contact 'gebeurt' in de leefwereld. Ik spreek mensen bij voetbalclub KVVA en geef training aan het team van mijn zoon. M'n eigen zoon vindt het leuk en ik ook! Een stel uit ons team heeft een moestuin. Weer een ander gezin gaat een bankje timmeren in de voortuin, want je kunt zo lekker kletsen met mensen in de voortuin. De vrouw uit dit gezin organiseert nu mede het Mamacafé in de wijk. Dit is een ontmoetingsplek voor (alleenstaande) moeders om gezellig koffie te drinken, met elkaar in gesprek te raken over opvoeding en creatief bezig te zijn. Een moeder van het Mamacafé komt naar de spelletjesavond. Anderen uit de groep zijn betrokken bij 'Heb je even voor mij', een buurthulp voor korte klussen.²⁹ Ze houden van praktisch bezig zijn. Altijd is er wel een praatje omdat mensen vaak verlegen zitten om wat aandacht. Iemand is betrokken bij de Vereniging Duurzaam Soesterkwartier en organiseert een buurtcafé om als mensen uit de buurt bij elkaar te komen en ideeën uit te wisselen. In het sociale jargon zijn dit allemaal netwerkverbindingen of 'zelforganiserende dwarsverbindingen'. Het zijn zogenaamde 'weak ties'. In plaats van collectiviteit gaat het om connectiviteit. Er is steeds meer aandacht voor buurtkracht en participatie.³⁰ Als buurtkerk gaan we mee in een beweging die er al is in de samenleving. We doen mee in het weefsel van de buurt, waarin diverse netwerken elkaar raken. In dit weefsel vindt onze gemeenschapsvorming plaats. De vraag naar de 'plaats' is volgens mij ook voor bestaande kerken (die vaak regionale kerken zijn) cruciaal: voor welke gemeenschap voelen wij ons mede verantwoordelijk? Hoe kunnen wij luisterend naar God deze vraag beantwoorden?

Zoekend

Ik merk dat discipelschap vaak één op één plaatsvindt in persoonlijk contact in het gewone leven.³¹ We leren een man kennen uit de wijk. Via via komt hij bij een viering. Hij voelt zich op z'n gemak en geeft aan dat hij zoekend is naar God. Het contact blijft. Als ik hem een tijdje niet heb gezien, stuur ik een berichtje via WhatsApp (een perfecte manier!). Hij heeft wel zin om een bak koffie te drinken. Ik zoek hem thuis op. We delen een stuk van ons verhaal. We komen ook op geloof en ik vraag of hij meer wil weten over het christelijk geloof. Daar staat hij open voor. Hij wil graag in gesprek raken over God, over de Bijbel, en dan het liefst met nog een paar mensen op een gewone avond bij de barbecue of zo. Daar voelt hij zich prettiger bij dan in een zondagse viering, al komt hij ook wel bij de brunch en viering. Ik vraag wat hij zelf zou willen. 'Nou, eens in de maand. Het mag bij mij thuis.' Hier is een behoefte. Zoeken naar God maar liefst niet in een vaste setting op de zondag. Durven wij dit leidend te laten zijn?³² Een vorm van gemeenschap, niet met vaste verplichtingen, maar wel met een innerlijke motivatie. Uit deze behoefte is 'de weg' gegroeid, een groepje van zes mensen. We lezen samen het Marcusevangelie bij deze persoon thuis. We raken in gesprek over onze weg en de weg van Jezus. We spreken over vertrouwen op God en overgave. Dat is spannend als je in je leven niet veel mensen kon vertrouwen of altijd zelf keihard je best moest doen. We zien God onmiskenbaar aan het werk in onze harten. Omgaan met God, God durven vertrouwen begint te groeien. Voor mezelf ben ik zoekend geweest naar mijn rol in de wijk. Ben ik een buurtgenoot? Een christelijke activist? Een pastor? Wie ben ik? In de studiegroep voor buurtpastores lever ik een casus hierover in. Mede door het gesprek in de studiegroep leer ik te 'schakelen' met de rol. Er is in de wijk geen voorgegeven rol als leider. De vraag voor mij is steeds: 'Wat is de rol die mensen mij geven? Kan ik daar bij aansluiten? Kan ik dat bespreekbaar maken?' Een nieuw en mooi leerproces komt in gang.

'Jesus space'

In Engeland is Mike Pears, één van de teamleiders van Urban Expression in Bristol, bezig met een proefschrift over *Jesus space*.³³ Hoe kunnen we *Jesus space* creëren waar mensen zijn? Met Pasen besluiten we met de buurtkerk om geen viering te houden maar om met het Paasverhaal aanwezig te zijn waar de mensen al zijn. We doen een Paasvossenjacht voor kinderen in de speeltuin. De beheerder vindt het prima. De kinderen zijn enthousiast. Maria, de tuinman, een eierman, een bewaker (met indrukwekkend geweer) en Petrus vertellen het verhaal van het kruis en de opstanding van Jezus! Het tweede jaar verschijnt ook de opgestane Jezus op het toneel in een witte badjas. Eén van de kinderen zegt: 'Nee, de

paashaas hoort niet in het verhaal van Jezus...' De eenvoudige boodschap: 'Jezus houdt van jou' heeft hier kracht.

Met sommige ouders maken we een praatje. We vertellen over de buurtkerk. De ouders reageren vooral op de sociale dimensie. Dat we hier zijn en zo bezig zijn met de kinderen vinden ze mooi.

8. Bouwen aan een nieuw 'wij'

In de missionaire gemeenschapsvorming die ik ken, kom ik vrijwel overal de volgende ontwikkeling tegen. Mensen gaan eerst bij de gemeenschap horen. Ze voelen zich thuis. In de gemeenschap kunnen zij ervaren wat het is om te geloven. Op allerlei manieren kunnen zij God en Jezus ontdekken. Vervolgens komt het geloof en het gedrag. Het is de befaamde trits *belong, believe, behave*.³⁴

In de Haagse Spoorwijk kwam een vrouw bij 'In de praktijk', een wijkgemeente verbonden met Urban Expression. Ze zei: 'Ik wil wel komen, maar ik wil niet zingen.' Dat was prima. Ze ging helpen met koffie schenken. Later vertelde ze dat ze aan het bidden was tot haar overleden man. Het werd niet veroordeeld (ook niet aangemoedigd...). Een hele tijd later zei ze in de auto terloops tegen iemand: 'Wat is het toch heerlijk om christen te zijn.'³⁵

Een nieuw 'wij'

Recent onderzoek brengt naar voren dat missionaire gemeenschapsvorming zich het beste ontwikkelt als er vanaf het begin één 'wij' ontstaat in plaats van een wij-zij van (christelijk) team en (niet-christelijke) doelgroep.³⁶ Ook een gemeentestichtend team of missionaire groep kan (onbewust) nog lang in wij-zij denken. Bij 'wij' wordt er dan onbewust aan de eigen startgroep gedacht. 'Wij' doen dingen voor 'zij'. Er zijn activiteiten of bijeenkomsten alleen voor 'wij' en niet voor 'zij', denk aan een weekend of een bidgroepje.

Bij ons in de wijk ging me opvallen dat een vrouw die al langer bij ons hoort nog steeds sprak over 'jullie'. Dat voelde niet goed. In de buurtkerk zijn we dit gaan bespreken. Er was ruimte om van elkaar te horen hoe ieder het 'wij' en 'zij' beleefde. Dit bleek nog best verschillend beleefd te worden en het werd duidelijk dat het nodig is oog te houden voor veiligheid in de groep. Het insluiten van nieuwe mensen in het 'wij' en kwetsbaar kunnen zijn in de groep is een proces dat ruimte en tijd vraagt. We besloten zoveel mogelijk in één 'wij' te denken en ook nieuwe mensen die we hebben leren kennen te betrekken in het voorbereiden van vieringen, in een bidgroep, in een weekendje weg, bij informele ontmoetingen.

De buurtkerkavond doordeweeks hielden we tot voor kort nog voor het startteam. Totdat een deelnemer uit de buurt hoorde dat er een avond was en vroeg: 'Heb ik iets gemist?' Mede door intervisie met andere teams van Urban Expression in het voorjaar van 2015 beseften we dat we in een nieuwe fase zijn gekomen. Er zijn nu 6 vaste deelnemers uit de buurt aangehaakt. Sommigen zijn nog zoekend en tegelijk groeiend in hun geloof. Door ons af te vragen wat we God zien doen, beseften we dat gebeurt waar we op hebben gehoopt. En dat het tegelijk toch een kunst is om dat te zien. We hebben er voor gekozen het team op te heffen en nu samen een gemeenschap te vormen rondom Jezus.

Het betekent opnieuw iets loslaten van veiligheid en het bekende voor het startteam. Tegelijk weten we dat we alleen zo een 'Soesterkwartierse' kerk kunnen worden. We zullen er bewust naar zoeken dat de deelnemers uit de buurt de buurtkerk mede vorm geven. De eerste gezamenlijke avond met de hele gemeenschap heb ik getrakteerd op gebak. Toen we de behoeften peilden in de groep en ook bij de nieuw aangehaakte mensen, kwamen er al meteen wat nieuwe ideeën. Een nieuw hoofdstuk van experimenteren is opengeslagen. Samen zijn we ons bewust geworden van de kracht van een nieuw 'wij'.

Proces van leerling worden

Het maken van leerlingen van Jezus in plaats van bezoekers vraagt een bewust proces in de gemeenschap.³⁷ In de teams van Urban Expression blijkt het maken van leerlingen van Jezus te werken door rolmodellen. Mensen identificeren zich met de leider of met de groep. Het moeilijkste punt is het leren toepassen van het 'wij' door de week in het eigen leven van de mensen die deel zijn van de gemeenschap: het leven van het christen zijn. Hoe kun je

mensen hierin op weg helpen? Bijvoorbeeld: een vrouw die roddelt. Ga ik er iets van zeggen?

Het voorleven is belangrijk. Meeleven met mensen, meelijden met mensen. Mensen aanspreken kan al snel veroordelend overkomen en mensen krijgen al vaak te horen dat ze niet goed zijn of het niet goed doen. Vanuit onderzoek naar leiderschap en sociale identiteit komt naar voren dat met het voorleven het ontwikkelen van een nieuwe gezamenlijke taal van waarde is voor het creëren van een nieuw 'wij'. Bijvoorbeeld: roddelen past niet bij het 'wij' als groep volgers van Jezus. Laat het aantrekkelijke van de groep zien en laat mensen trots zijn op de gemeenschap en dat ze daar bij horen. Zo kunnen erbij horen, gedrag en geloof in elkaar grijpen. We zien daarbij dat het gedrag ook bijdraagt aan de weg van geloof. Mensen doen mee in de waarden van het koninkrijk, ook voordat ze geloven.

Binnen een missionaire groep of team blijft openheid van belang om van elkaar te horen wat je ideeën en verwachtingen zijn. Hoe zit het met je eigen identiteit? Wat neem je mee in je bagage vanuit je (kerkelijke) achtergrond? Of waar zet je je (misschien onbewust) tegen af?

Rituelen

Het ontwikkelen van rituelen heeft kracht in het vormen van een gemeenschap. Aan het begin van de brunch van de buurtkerk steken wij altijd een kaars aan als symbool dat Jezus het licht van de wereld is, en dat Hij aanwezig is. Welke rituelen kun je laten ontstaan die passen bij de gemeenschap?

Doop en avondmaal zijn bij uitstek 'rituelen' waarbij je de gemeenschap rondom Jezus beleeft en viert. De vraag in nieuwe vormen van gemeenschap is: wat doe je met doop en avondmaal als mensen (nog) niet geloven? Soms wordt het avondmaal 'apart' gevierd binnen het team. Dit zegt iets over het omgaan met het 'wij'. Naar mijn indruk kunnen doop en avondmaal meer benut worden. Wij proberen dat ook in de vieringen. Dit vraagt reflectie over de inhoud en vorm om doop en avondmaal te vieren. Mag je experimenteren met diverse vormen? Wat past bij de doelgroep? De achtergrond van de teamleden speelt een grote rol bij de vragen en praktijken die hier aan de orde komen.

Een verrassend voorbeeld hoorde ik in Engeland van Richard Shorter in Harold Hill, Londen, verbonden met Urban Expression.³⁸ Op vrijdagavond hebben zij een open maaltijd. Elke week vieren ze daar het avondmaal met jus d'orange en cake. Geïnspireerd door de Pesachmaaltijd uit Exodus 12 heeft Richard 7 vragen over de 'maaltijd van de Heer' gemaakt en die op kaarten geplastificeerd. Tijdens de maaltijd worden deze vragen door de aanwezigen voorgelezen en Richard geeft dan antwoord. 'Waarom vieren wij deze maaltijd?' 'Wat betekent het brood?' 'Wat betekent de beker?' Opvallend is de laatste vraag: 'Moet iedereen hier aan deelnemen?' Antwoord: 'Nee, het is een vrije keus om mee te doen en te vertrouwen op Jezus.'

Een 'wij' met mensen die (nog) niet geloven: krijg je dan niet een heel vaag kerkbegrip? Hier worden heel nieuwe vragen gesteld aan de klassieke ecclesiologie, bijvoorbeeld de ecclesiologie van de 'gemeente van gelovigen'. Welke mogelijke valkuilen zijn er met een 'wij' met mensen die (nog) niet geloven? Hoe ga je om met mensen die wel bij de gemeenschap willen horen, maar geen interesse hebben in God? Als we vanuit de missiologie de kerk zien als Gods werk vanuit de Missio Dei (Gods missie in de wereld), kunnen we mogelijk een nieuwe invalshoek en taal ontwikkelen waarbij we spreken over wie God aan het verzamelen is, in plaats van over wie wel of niet bij onze groep hoort. Dit maakt het mogelijk Gods verzamelende werk te zien in het 'wij'.

9. Horen bij een 'orde' en verbinding met het lichaam van Christus

'Twee paden gingen uiteen in een bos, en ik, ik nam het minst belopen pad, en dat heeft al het verschil gemaakt.' Dit citaat van Robert Frost typeert de weg van een pionier.³⁹ Juist omdat ze voor het 'minst belopen pad' kiezen, hebben pioniers het naar mijn overtuiging nodig om bij een 'orde' te horen. Voor mij functioneert Urban Expression als zo'n 'orde' en leergemeenschap. Het optrekken met anderen binnen Urban Expression is voor mij een reis voor de lange termijn. Er groeien mooie contacten en vriendschappen.⁴⁰

Tijdens ontmoetingen en het jaarlijkse weekend van Urban Expression (met kinderen!) is er veel tijd voor relaties, uitwisselen van ervaringen, bezinning en gebed. De wereld van een gemeentestichter is soms maar zo groot als de vierkante meter voor je voeten. Daarom is het goed anderen te ontmoeten, vooruitgang en worstelingen te delen, te leren van elkaar en samen te genieten. De afgelopen jaren zijn we onder andere bezig geweest met thema's als je eigen bronnen en zorgen voor jezelf.

James Kennedy betoogde op een 'Urban Expression look & feel event' dat bestaande kerken en pioniergemeenschappen elkaar nodig hebben.⁴¹ 'Het instituut kerk moet wel op de schop en het moet meer aansluiting zoeken bij de leefwereld van mensen. Het ontbreekt de kerken vaak aan durf, vertrouwen en deskundigheid. Kerken weten vaak niet hoe de aansluiting te maken met de leefwereld. Hierin kunnen zij leren van pionierende gemeentestichting als Urban Expression, dat met teams aanwezig is in het 'weefsel' van de buurten in aandachtswijken en oude volkswijken.'

Tegelijk verwoordt Kennedy: 'Bevlogen en betrokken mensen die nieuwe kerken stichten in achterstandswijken. Dat klinkt erg mooi. Tegelijkertijd is een dergelijk initiatief kwetsbaar en rijst de vraag naar de duurzaamheid van wat zij in gang zetten.' Bestaande kerken kunnen meeleven en zij kunnen voor pioniers een plek zijn om op adem te komen. Daarom ben ik zelf blij met de verbinding van de buurtkerk met de Baptistengemeente Amersfoort. Ongeveer eens per maand bezoeken wij de dienst van de Baptistengemeente en onze tieners doen mee met de jeugdgroepen en de maandelijkse Teenchurch, elke laatste zondag van de maand. Ook werken we vanuit de relaties die er zijn samen met de PKN Emmaüskerk en de Gereformeerd vrijgemaakte Westerkerk in de wijk.

In Engeland heeft vrijwel geen Fresh Expression of Church een formele status in de Church of England.⁴² Het rapport signaleert dat dit de frisse uitdrukkingen van kerk kwetsbaar maakt. Ook in Nederland sluiten jonge gemeenten die geboren worden uit pionierende teams zich nog niet makkelijk aan bij een kerkgenootschap. Gelegenheden om elkaar te ontmoeten zijn naar mijn overtuiging van groot belang om onderling vertrouwen te laten groeien en indien nodig ook uit te spreken waar schade en pijn is ontstaan in relaties. Van beide kanten is een bewuste keuze nodig om te investeren in de relatie vanuit het besef van één Heer, één familie, één missie.

Oeds Blok is coördinator gemeentestichting van de Unie van Baptistengemeenten en coördinator van Urban Expression. Hij doceert gemeentestichting aan de Christelijke Hogeschool Ede (info@oedsblok.nl).

Dit artikel verscheen in *Soteria. Kwartaalblad voor evangelisch theologische bezinning*. 33^e jaargang, nummer 1, 2016 p. 7-21 met een reflectie van Sake Stoppels, universitair docent praktische theologie van de Vrije Universiteit te Amsterdam en beleidsmedewerker binnen de Dienstenorganisatie van de PKN "Midden in het leven..." Gedachten bij een pioniersproject' p. 22-27.

Noten:

---

¹ Dit artikel is een bewerking van de lezing die ik hield op 8 april 2014 tijdens een retraite voor de Vereniging van Baptisten Voorgangers met als thema '2020, help! Geen kerk meer op zondag?' Zie voor een eerder artikel over Urban Expression 'Creatieve gemeentestichting in aandachtswijken van de stad. Theologie, praktijk en spiritualiteit van Urban Expression', *Soteria* 27/3 (2010), 16-28.

² Jozef Wissink, 'Buurtpastoraat en kerkelijk opbouwwerk' (pdf, Maart 2014) 1-2, tijdens een studiemiddag Werkverband Kerkelijk Opbouwwerk, maart 2014. Zie www.wvko.nl. Zie op deze site ook een lezing van Peter Wieringa en verslag van casussen uit de studiegroep waar ik aan mee deed.

³ Zie www.soesterkwartier.org, www.baptisten.nl/gemeentestichting en www.urbanexpression.nl.

⁴ Ik refereer in dit artikel een aantal keren naar de omschrijving van 'missionair leiderschap' van Robert Doornenbal: 'Missional leadership refers to the conversational processes of envisioning, cultural and spiritual formation, and structuring within a Christian community that enables individual participants, groups, and the community as a whole to respond to challenging situations and engage in transformative changes that are necessary to become, or remain, oriented to God's mission in the

---

local context.' Robert Doornenbal, *Missional leadership for a mission-shaped Church*. Collegedictaat in: *Missionair leiderschap* (reader) Specialisatie Missionaire Presentie Academie Theologie Christelijke Hogeschool Ede (September 2013), 30.

⁵ Zie www.soesterkwartier.org onder de tab 'visie'. Ik gebruikte voor het proces het praktische boek van Stuart Murray, *Planting Churches. A framework for practitioners* (Milton Keynes: Paternoster 2008) Onder 'laying foundations' geeft hij een overzicht van het werken met waarden, visie, doelen en ethos, 148-156.

⁶ Jaap den Hartogh; *Wie zijn wij? Een kwalitatief onderzoek naar de rol van gemeentestichtende teams op de identiteitsformatie van gemeenschappen aangesloten bij Urban Expression Nederland*. (Heverlee Leuven, pdf ongepubliceerde Master thesis, 2013), 139. Doornenbal geeft in zijn visie op missionair leiderschap een prominente plaats aan het aspect van 'envisioning'. Zie noot 4.

⁷ Zie voor Nederland Zoekt www.nederlandzoekt.nl.

⁸ *Church Growth Research Project. Report on Strand 3b. An analysis of fresh expressions of Church and church plants begun in the period 1992-2012*. (pdf, Oktober 2013), 6. www.freshexpressions.org.uk/news/anglicanresearch

⁹ *Algemeen Dagblad*, 8 Augustus 2014.

¹⁰ Doornenbal spreekt over *community building* in plaats van functioneel contact en taken uitvoeren. Zie noot 4.

¹¹ Jozef Wissink, 'Buurtpastoraat en kerkelijk opbouwwerk', 3.

¹² Zie voor de waarden www.urbanexpression.nl.

¹³ Titus Schlatmann en Rob van Waarde, '*Zo wordt het spel gespeeld.*' *Over empowerment en gemeenschap – een praktijkonderzoek*. (Ootmarsum: Van der Ros Communicatie 2012), 75-95. Het krachtige van dit boekje is de reflectie vanuit casussen.

¹⁴ Schlatmann en Van Waarde stellen het 'lege moment' als terugkerend moment centraal en werken vervolgens de consequenties uit voor empowerment, leiderschap, gemeenschap en organisatiecultuur.

¹⁵ 'Als de situatie van de kerk een missionaire situatie is – in principe is ze dat wezenlijk en altijd, maar momenteel komt ons dat op een urgente manier aan het bewustzijn –, dan zijn deze noties van lege plek, ontmoeting, dialoog van theologisch essentiële betekenis voor de ecclesiologie.' Wissink, 'Buurtpastoraat en kerkelijk opbouwwerk', 3.

¹⁶ Vgl. ook de titel van het boek '*Zo wordt het spel gespeeld*' van Schlatmann en Van Waarde.

¹⁷ Jozef Wissink, 'Buurtpastoraat en kerkelijk opbouwwerk', 3.

¹⁸ De uitdrukking meerstemmige gemeenschap komt uit Stuart en Sian Murray, *Multi-voiced Church*. (Milton Keynes: Paternoster 2012). Vanuit de Bijbel en de (doperse) kerkgeschiedenis wordt ingegaan op 'multi-voiced church'. Dit wordt uitgewerkt in 'worship', 'learning', 'community' en 'discernment'. Stuart Murray is de oprichter van Urban Expression in Engeland.

¹⁹ Deze aanpak past ook bij ontwikkelingen in de maatschappij, zoals het ontwikkelen van eigen kracht. Annemiek de Jonge, docent missiologie aan de Hogeschool Viaa Zwolle, wees hierop tijdens de retraite voor de Vereniging van Baptisten Voorgangers april 2014 in haar bijdrage 'Gemeenschapsvorming en trends in de samenleving'.

²⁰ Robert Doornenbal, *Missional leadership for a mission-shaped Church*, 33. Stefan Paas spreekt over dit soort processen met betrekking tot innovatie in zijn inaugurele rede over 'Kerkvernieuwing door kerkplanting', Vrije Universiteit 2012. 'Innovatie is niet te plannen of te programmeren. (...) We zijn op zoek naar nieuwe antwoorden, niet naar antwoorden die we nu al kunnen zien. Hoe kan vernieuwing dan tot stand komen? Alleen door ons niet te richten op uitkomsten, maar het inrichten van stimulerende processen.'

²¹ Doornenbal noemt ook het element van 'structuring'. Zie noot 4.

²² Vgl. de opmerkelijke uitspraak van bisschop Graham Cray, die leiding geeft aan Fresh Expressions in Engeland: 'Een gevaar dat volgens mij in Nederland op de loer ligt is professionalisering.' 'De kerk is als een konijn in de nacht' in: *De Nieuwe Koers*, 4 (2014), 29.

²³ De term oefenruimte komt van het boek van Sake Stoppels, *Oefenruimte. Gemeente en parochie als gemeenschap van leerlingen*. (Zoetermeer: Boekencentrum 2013).

²⁴ Doornenbal noemt dit 'cultural formation'. Zie noot 4. Ook Stuart Murray spreekt graag over een 'klimaat' of een 'ethos'. Dit is wat buitenstaanders van de gemeenschap 'voelen' en dit klimaat bepaalt vaak of zij blijven komen of niet. Stuart Murray, *Planting Churches*, 53-59. Kerken besteden vaak veel aandacht aan visie, doelen en waarden. Ze zijn zich vaak niet bewust van hun klimaat en reflecteren niet op hun klimaat.

²⁵ Jonny Baker 'The Pioneer Gift', in: Jonny Baker & Cathy Ross, *The Pioneer Gift. Explorations in mission* (Norwich: Canterbury Press 2014), 4.

---

²⁶ Schlattmann en Van Waarde besteden aandacht aan de 'plek' en aan de 'tafel' als plek in 'Zo wordt het spel gespeeld', 30-35.

²⁷ Vgl. Tim Chester en Steve Timmis, *Midden in het leven. De kerk als levende gemeenschap*. (Barneveld: Vuurbaak 2012).

²⁸ Peter Dominey is initiatiefnemer van www.churchfromscratch.org.

²⁹ Na het horen van de verhalen van mensen van het Leger des Heils in 2006 ben ik later mensen vanuit organisaties en kerken in de wijk bij elkaar gaan brengen om te brainstormen over een vorm van buurthulp voor mensen zonder netwerk. Na plannen maken vanaf 2009 startte in 2011 'Heb je even voor mij', gecoördineerd door iemand van de Katholieke Henricusparochie en iemand uit de PKN Emmaüskerk in de wijk. Er is een spreekuur in de dokterspraktijk en iedereen uit de wijk kan zich aanmelden als vrijwilliger. Inmiddels zijn er 400 matches gemaakt.

³⁰ Deze termen komen uit de bijdrage 'Gemeenschapsvorming en trends in de samenleving' van Annemiek de Jonge tijdens de retraite.

³¹ Vgl. Stefan Paas 'Momenteel zien we een nieuwe missionaire praktijk zich ontwikkelen: die van de een-op-eenbegeleiding. (...) Hoewel mensen zich niet meer binden aan een instituut, kunnen ze nog wel verbonden raken met een ander mens, iemand die de zaak kent en beleeft.' 'Voor-gaan' in: *De Nieuwe Koers*, 4 (2014), 12.

³² In april 2014 sprak ik met Bill Crooks en Jackie Mouradian, samen met Peter Trommel van TEAR (www.tear.nl) en pioniers van Urban Expression. Crooks heeft een aanpak ontwikkeld voor een Church & Community Mobilization Proces (CCMP ook 'Umoja' genoemd, Swahili voor 'samen'), bestaand uit Bijbelstudie over de missie van de kerk, creatieve opdrachten en doen in de praktijk. Inmiddels is hiermee ervaring op gedaan in Afrika en Azië en in Nederland in Houten en Rotterdam. Kerk en gemeenschap werken samen om visie te ontwikkelen voor hun gemeenschap, bronnen en behoeften in kaart te brengen en je samen in te zetten voor de bloei van de gemeenschap. Bill vat samen wat de kunst is voor de kerk: 'Follow the pace of the community.' Dit vraagt vaak een totaal nieuwe oriëntatie van de kerk: luisteren in de gemeenschap, tijd nemen, aansluiten. Ik merk zelf in de wijk hoe snel ik zelf allerlei activiteiten ga bedenken en hoe lastig het is om de gemeenschap te volgen. Tegelijk zie ik hoe verrassend dingen lopen als we de gemeenschap durven te volgen en hoe God hierin werkt.

³³ Mike Pears promoveerde in 2015 aan de Vrije Universiteit en het International Baptist Theological Seminary met zijn proefschrift *Towards a Theological Engagement with an Area of Multiple Deprivation: the Case of the Cornwall Estate*. (beschikbaar als pdf) Zie ook www.urbanlife.org 'cultivating mission in marginal places'.

³⁴ Zie voor een bespreking van de thematiek van 'belonging, believing, behaving' Stuart Murray, *Church after Christendom* (Sparkford: Paternoster, 2004), 9-38.

³⁵ Verhaal van Matthijs Vlaardingerbroek, www.indepraktijk-spoorwijk.nl.

³⁶ Den Hartogh, *Wie zijn wij?*, 136-137.

³⁷ *Church Growth Research Project*, 48-50, 101.

³⁸ Zie www.urbanexpression.org.uk.

³⁹ Den Hartogh, *Wie zijn wij?*, ii.

⁴⁰ Naast Urban Expression functioneert ook de jaarlijkse Incarnate Church Planting Conference voor mij als een leergemeenschap. Zie www.incarnate-network.eu.

⁴¹ www.eo.nl/geloven/nieuws/item/trends-in-de-samenleving-en-kansen-voor-kerken

⁴² *Church Growth Research Project*, 94.